

MUAMMOLI TA'LIMNING ILMIY-PEDAGOGIK ASOSLARI VA UNI TA'LIM JARAYONIDA QO'LLASH SAMARADORLIGI

BURONOV IKROM QUCHQAROVICH

*Jizzax PMM Tillarni o'qitish metodikasi
kafedrasi f.f.f.b.f.d (PhD), dotsenti.*

Annotatsiya. Mazkur maqolada muammoli ta'limning ilmiy-pedagogik asoslari, uning nazariy mohiyati hamda ta'lim jarayonidagi o'rni tahlil qilinadi. Muammoli ta'limning an'anaviy ta'limdan farqli jihatlari, uning didaktik tamoyillari, psixologik asoslari va o'quvchilar tafakkurini rivojlantirishdagi ahamiyati yoritilgan. Shuningdek, muammoli vaziyatlar, muammoli savollar va ijodiy topshiriqlar orqali o'quvchilarning mustaqil fikrlashini shakllantirish masalalari ko'rib chiqiladi.

Kalit so'zlar: muammoli ta'lim, muammoli vaziyat, ijodiy fikrlash, didaktika, pedagogik texnologiya, o'quv jarayoni, tafakkur, mustaqil ta'lim.

Аннотация. В данной статье анализируются научно-педагогические основы проблемно-ориентированного обучения, его теоретическая сущность и роль в образовательном процессе. Выделены различия между проблемно-ориентированным обучением и традиционным обучением, его дидактические принципы, психологические основы и важность в развитии мышления учащихся. Также рассматриваются вопросы формирования самостоятельного мышления учащихся посредством проблемных ситуаций, проблемных вопросов и творческих заданий.

Ключевые слова: проблемно-ориентированное обучение, проблемная ситуация, творческое мышление, дидактика, педагогическая технология, образовательный процесс, мышление, самостоятельное обучение.

Annotation. This article analyzes the scientific and pedagogical foundations of problem-based learning, its theoretical essence and role in the educational process. The differences between problem-based learning and traditional learning, its didactic principles, psychological foundations and importance in developing students' thinking are highlighted. The issues of forming students' independent thinking through problem situations, problem questions and creative tasks are also considered.

Keywords: problem-based learning, problem situation, creative thinking, didactics, pedagogical technology, educational process, thinking, independent learning.

Zamonaviy ta'lim tizimi oldida turgan eng muhim vazifalardan biri — o'quvchilarni mustaqil fikrlaydigan, muammolarni tahlil qila oladigan va ijodiy yechim topishga qodir shaxs sifatida shakllantirishdir. Bu vazifani amalga oshirishda muammoli ta'lim texnologiyasi alohida ahamiyat kasb etadi.

Muammoli ta'lim o'quvchilarning bilish faoliyatini faollashtirish, ularni izlanishga undash va bilimlarni ongli ravishda o'zlashtirishga xizmat qiluvchi samarali pedagogik yondashuv hisoblanadi. Ushbu maqolada muammoli ta'limning ilmiy-pedagogik asoslari, uning mohiyati hamda ta'lim jarayonidagi samaradorligi yoritiladi.

Muammoli ta'lim — bu o'qituvchi tomonidan yaratilgan muammoli vaziyatlar asosida o'quvchilarning mustaqil bilish faoliyatini tashkil etishga qaratilgan ta'lim turidir. Bu yondashuv didaktikaning asosiy tamoyillariga tayangan holda shakllangan.

Didaktik nuqtai nazardan, muammoli ta'lim quyidagi asosiy g'oyalarga tayanadi:

- bilimlarni tayyor holda berish emas, balki ularni izlab topishga yo'naltirish;
- o'quvchilarni faol sub'yekt sifatida shakllantirish;
- o'quv jarayonini fikrlash faoliyati bilan uyg'unlashtirish.

Muammoli ta'limning ilmiy asoslari psixologiya va pedagogika fanlariga borib taqaladi. Psixologiyada isbotlanganidek, inson tafakkuri aynan muammoli vaziyatda faol ishlay boshlaydi. Shuning uchun ham muammoli vaziyat ta'lim jarayonining markaziy elementi hisoblanadi.

Muammoli vaziyat — bu o'quvchining mavjud bilimlari yangi vaziyatni tushuntirish uchun yetarli bo'lmagan holatdir. Bunday vaziyat o'quvchida intellektual qiyinchilik tug'diradi va uni izlanishga undaydi.

Muammoli vaziyat quyidagi xususiyatlarga ega:

- o'quvchini fikrlashga majbur qiladi;
- bilimga bo'lgan ehtiyojni yuzaga keltiradi;
- mustaqil qaror qabul qilishni rivojlantiradi.

Muammoli vaziyatni yaratish o'qituvchining pedagogik mahoratiga bog'liq. To'g'ri tashkil etilgan muammoli vaziyat o'quvchilarning bilim olishga bo'lgan qiziqishini oshiradi.

IQTIDOR & INTELLEKT

ILMIY MUAMMOLI TA'LIM Muammoli ta'lim quyidagi asosiy tushunchalarga tayanadi:

Muammo – yechimini topish zarur bo'lgan nazariy yoki amaliy savol.

Faraz (gipoteza) – muammoni hal qilish bo'yicha ilgari surilgan taxmin.

Muammoli savol – o'quvchini fikrlashga undovchi savol.

Muammoli vazifa – mustaqil yechim talab qiluvchi topshiriq.

Ijodiy faoliyat – yangi bilim yaratishga qaratilgan faoliyat.

Bu tushunchalar muammoli ta'lim jarayonining mantiqiy asosini tashkil etadi.

An'anaviy ta'limda o'qituvchi bilim beruvchi, o'quvchi esa qabul qiluvchi rolini bajaradi. Muammoli ta'limda esa o'quvchi faol ishtirokchiga aylanadi.

Asosiy farqlar quyidagicha:

- An'anaviy ta'limda yodlash ustun bo'lsa, muammoli ta'limda fikrlash ustun;
- An'anaviy ta'lim passivlikka olib kelsa, muammoli ta'lim faollikni oshiradi;
- Muammoli ta'limda bilimlar chuqurroq va mustahkamroq o'zlashtiriladi.

Shu sababli zamonaviy pedagogikada muammoli ta'limga ustuvor ahamiyat berilmoqda.

Muammoli ta'limni amalga oshirishda turli metodlardan foydalaniladi:

• **Muammoli bayon qilish** – o'qituvchi muammoni qo'yib, uni yechish jarayonini ko'rsatadi;

• **Evristik suhbat** – savol-javob orqali o'quvchini xulosa chiqarishga olib keladi;

• **Aqliy hujum** – turli fikrlarni erkin ilgari surish;

• **Munozara** – fikrlar almashinuvi orqali haqiqatni aniqlash;

• **Tadqiqot metodi** – mustaqil izlanish asosida bilim olish.

Ushbu metodlar o'quvchilarning ijodiy va mantiqiy tafakkurini rivojlantiradi.

Muammoli ta'limning samaradorligi

Muammoli ta'limning samaradorligi bir qator omillarga bog'liq:

O'quv materialining muammoli tarzda berilishi

O'quvchilarning faolligi

O'qituvchining metodik tayyorgarligi

Dars jarayonining to'g'ri tashkil etilishi

Muammoli ta'lim quyidagi natijalarga olib keladi:

- o'quvchilarda mustaqil fikrlash rivojlanadi;
- bilimlar ongli va mustahkam o'zlashtiriladi;
- muammolarni hal qilish ko'nikmalari shakllanadi;
- ijodiy yondashuv kuchayadi.

Muammoli ta'limni samarali tashkil etish uchun quyidagi shartlarga amal qilish zarur:

- o'quvchilarning yosh va individual xususiyatlarini hisobga olish;
- muammoli vaziyatlarni to'g'ri tanlash;

- darsda ijodiy muhit yaratish;
- o‘quvchilarni rag‘batlantirish;
- o‘qituvchi va o‘quvchi o‘rtasida hamkorlikni yo‘lga qo‘yish.

Shuningdek, muammoli ta’limni boshqa pedagogik texnologiyalar bilan uyg‘unlashtirish ham muhimdir.

Zamonaviy ta’limda muammoli yondashuvning o‘rni

Bugungi kunda ta’lim jarayonida innovatsion yondashuvlar keng qo‘llanilmoqda. Muammoli ta’lim ana shunday yondashuvlar orasida yetakchi o‘rin egallaydi.

U:

- o‘quvchini faol sub’yektga aylantiradi;
- bilimni amaliyot bilan bog‘laydi;
- raqobatbardosh shaxsni shakllantiradi.

Shu sababli muammoli ta’limni joriy etish ta’lim sifatini oshirishning muhim omili hisoblanadi.

Muammoli ta’lim — bu o‘quvchilarning tafakkurini rivojlantirishga qaratilgan samarali pedagogik tizimdir. U nafaqat bilim berish, balki fikrlashni o‘rgatishga xizmat qiladi.

Ta’lim jarayonida muammoli yondashuvdan foydalanish orqali o‘quvchilarni mustaqil, ijodkor va faol shaxs sifatida tarbiyalash mumkin. Shu bois muammoli ta’limni amaliyotga keng joriy etish zamonaviy pedagogikaning dolzarb vazifalaridan biridir.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Maxmutov M.I. Muammoli ta’lim nazariyasi.
2. Lerner I.Ya. Didaktik asoslar.
3. Kudryavsev T.V. Muammoli o‘qitish metodlari.
4. Zankov L.S. Rivojlantiruvchi ta’lim nazariyasi.
5. Galperin P.Ya. Aqliy harakatlarni shakllantirish nazariyasi.
6. O‘zbekiston Respublikasi ta’limga oid normativ hujjatlari.